

7. Лашак В.В., Крушельницький Р.М. Нормативно-правове підґрунтя та вплив оподаткування на ціноутворення в електроенергетичній галузі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2015. № 15. С. 101–107.

8. Наливайко Л.Р., Романов М.Ю. Поняття та ознаки транспарентності в контексті євроінтеграції. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*, 2016. С. 27–29.

9. Сегеда І.В. Формування організаційно-економічного механізму екологізації електроенергетики в Україні : дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.06. Київ, 2011. 219 с.

10. Маркевич К.Л., Омельченко В. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України. Київ : Заповіт, 2016. 56 с.

11. Кузнецова Г.О. Особливості інноваційної діяльності в енергетичному секторі регіональної економіки. *Бізнес-навігатор*, 2019. № 3–2. С. 32–36.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.3.20>

НИКИТЮК Я.І.

СУПЕРЕЧЛИВІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПІДСУДНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

CONTROVERSIAL ISSUES OF LEGISLATIVE ENHANCEMENT OF JURISDICTION OF THE HIGHER ANTI-CORRUPTION COURT

Актуальність статті полягає в тому, що повноваження є одним із основних елементів адміністративно-правового статусу будь-якого суб'єкта права, його фундаментом, цементуючою основою. Вищий антикорупційний суд у цьому разі не є винятком, оскільки зміст і характер наданих йому повноважень не лише визначає його організаційно-структурну побудову, специфіку кадрового забезпечення його діяльності, але й безпосередньо зумовлює необхідність законодавчого закріплення додаткових гарантій незалежності суддів Вищого антикорупційного суду від зовнішнього та внутрішнього впливу, а також встановлення особливого порядку притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, фінансового, соціального, матеріально-технічного та іншого забезпечення. Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства, наукових поглядів та висновків міжнародних експертів розкрити специфіку предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, а також визначити недоліки її законодавчого закріплення. Досліджується генеза правового регулювання підсудності Вищого антикорупційного суду, а також аналізуються причини, що зумовили необхідність її корегування. Надається розгорнута характеристика повноважень Вищого антикорупційного суду і на основі проведеного дослідження робиться висновок про невідповідність підсудності Вищого антикорупційного суду і підслідності Національного антикорупційного бюро України. Визначається доцільність законодавчого закріплення особливих умов, наявність яких є обов'язковою вимогою під час віднесення кримінальних проваджень до підсудності Вищого антикорупційного суду. Надається оцінка аргументам, які наводяться в конституційному поданні про визнання таким, що не відповідає Конституції України, Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Зроблено висновок, що попри наявні законодавчі недоліки, прогалини та суперечності, віднесення до повноважень Вищого антикорупційного суду здійснення

© НИКИТЮК Я.І. – аспірант кафедри поліцейського права (Національна академія внутрішніх справ)

правосуддя у кримінальних провадженнях щодо окремих категорій корупційних кримінальних правопорушень слід розглядати як важливий та необхідний крок у напрямку посилення боротьби з корупцією. Навіть більше, така вузькоспеціалізована спрямованість діяльності Вищого антикорупційного суду покликана забезпечити максимально кваліфікований розгляд таких кримінальних проваджень, що є важливим складником гарантії реалізації конституційного права кожної людини на ефективний судовий захист.

Ключові слова: Вищий антикорупційний суд, кримінальні корупційні правопорушення, особливий суд, спеціалізований суд.

The relevance of the article is that authority is one of the main elements of the administrative and legal status of any subject of law, its foundation, the cementing basis. The Supreme Anti-Corruption Court in this case is no exception, as the content and nature of its powers not only determines its organizational and structural structure, the specifics of staffing its activities, but also directly determines the need for legislative guarantees of independence of judges of the Supreme Anti-Corruption Court. influence, as well as the establishment of a special procedure for bringing them to disciplinary responsibility, financial, social, logistical and other support. The purpose of the article is to reveal the specifics of the substantive jurisdiction of the Supreme Anti-Corruption Court, as well as to identify the shortcomings of its legislative consolidation, based on the analysis of current legislation, scientific views and conclusions of international experts. The genesis of the legal regulation of the jurisdiction of the Supreme Anti-Corruption Court is studied, as well as the reasons that necessitated its correction are analyzed. A detailed description of the powers of the High Anti-Corruption Court is provided and on the basis of the conducted study a conclusion is made about the discrepancy between the jurisdiction of the High Anti-Corruption Court and the jurisdiction of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. The expediency of enshrining in law the special conditions, the existence of which is a mandatory requirement in the attribution of criminal proceedings to the jurisdiction of the Supreme Anti-Corruption Court. An assessment is made of the arguments presented in the constitutional petition on recognizing the Law of Ukraine "On the Supreme Anti-Corruption Court" as inconsistent with the Constitution of Ukraine. It is concluded that despite the existing legislative shortcomings, gaps and inconsistencies, the attribution of justice to the High Anti-Corruption Court in criminal proceedings against certain categories of corruption offenses should be considered as an important and necessary step towards strengthening the fight against corruption. Moreover, such a highly specialized focus of the High Anti-Corruption Court is designed to ensure the most qualified consideration of such criminal proceedings, which is an important component of guaranteeing the realization of the constitutional right of everyone to effective judicial protection.

Key words: Supreme Anti-Corruption Court, criminal corruption offenses, special court, specialized court.

Вступ. Повноваження є одним із основних елементів адміністративно-правового статусу будь-якого суб'єкта права, його фундаментом, цементуючою основою. І Вищий антикорупційний суд (ВАКС) у цьому разі не є винятком, оскільки зміст і характер наданих йому повноважень не лише визначає його організаційно-структурну побудову, специфіку кадрового забезпечення його діяльності, але й безпосередньо зумовлює необхідність законодавчого закріплення додаткових гарантій незалежності суддів ВАКС від зовнішнього та внутрішнього впливу, а також встановлення особливого порядку притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, фінансового, соціального, матеріально-технічного та іншого забезпечення.

Варто погодитись із науковцями, які зазначають, що за своєю юридичною природою ВАКС є «спеціалізованою судовою установою, яка створена для розгляду спеціального переліку справ, що підвищує ефективність правосуддя за цими категоріями справ» [1]. Водночас, якщо сам факт наділення ВАКС статусом «спеціалізованого суду» практично ні у кого не викликає сумнівів і заперечень, то щодо конкретного переліку справ, які він уповноважений розглядати, наукові дискусії не вухають і досі.

Постановка завдання. Мета наукової статті полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства, наукових поглядів та висновків міжнародних експертів розкрити специфіку предметної підсудності ВАКС, а також визначити недоліки її законодавчого закріплення.

Результати дослідження. Питання визначення юрисдикції ВАКС було одним із найбільш дискусійних питань на етапі законодавчого оформлення його адміністративно-правового статусу. В різних законопроектах містились абсолютно різні за своїм змістом варіанти його вирішення, які прискіпливо вивчалися та оцінювались науковцями, міжнародними експертами та представниками вітчизняних антикорупційних організацій. За результатами таких оцінок підготовлено не один висновок і навіть висунуто кілька ультимативних вимог, що містили чіткі й однозначні рекомендації з питань законодавчого оформлення підсудності ВАКС. З огляду на політичний характер цього питання під час підготовки тексту Законопроєкту № 7440, який згодом ліг в основу чинного сьогодні Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – Закон), була зроблена спроба обійти такі вимоги та рекомендації. Однак завдяки шаленому тиску з боку вітчизняних антикорупційних організацій і громадськості, а також непохитності міжнародних партнерів і донорів України основні положення Законопроєкту № 7440 було переглянуто й усунуто більшість прогалин, суперечливих і дискусійних норм. Відтак на розгляд ВРУ у другому читанні було представлено по суті новий законопроєкт, зміст якого суттєво відрізнявся від початкової редакції і максимально повно враховував всі висловлені ключовими гравцями зауваження.

Однак було б помилковим вважати, що з ухваленням Закону процес законодавчого оформлення повноважень ВАКС отримав своє логічне завершення. Про необхідність доопрацювання законодавства, що регулює адміністративно-правовий статус ВАКС та визначає межі його компетенції, заговорили одразу ж після офіційного опублікування тексту Закону. Надзвичайно велика кількість поправок, які було внесено до Законопроєкту № 7440 у другому читанні (1927 поправок [2]), а також відмова від його розгляду у третьому читанні, призвели до того, що народні депутати, по суті, не знали, якою буде його остаточна редакція. Ця обставина була використана для того, щоб закріпити в Прикінцевих та перехідних положеннях Закону норму, згідно з якою Апеляційна палата ВАКС могла розглядати в апеляційній інстанції лише ті судові рішення, які були ухвалені ВАКС як судом першої інстанції [3]. Це давало можливість десяткам фігурантів резонансних корупційних справ, що розглядались звичайними судами до початку роботи ВАКС, уникнути перегляду винесених рішень у новоствореному антикорупційному суді.

Аналізоване законодавче положення викликало справжній скандал. Зважаючи на негативну реакцію Заходу та вітчизняних громадських організацій, а також на той факт, що від успішного запуску роботи ВАКС напряму залежало отримання Україною нового траншу від МВФ у розмірі 1,9 млрд дол. США, до Закону все ж таки було внесено необхідні правки. Це було вирішено зробити одночасно із ухваленням Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про ВАКС»» [4]. І хоча сам процес ухвалення цих законодавчих змін був не менш дискусійним, аніж зміст поправок, які стосувались юрисдикції ВАКС, депутатам зрештою вдалося набрати необхідну кількість голосів. Підпункти «а» та «х» підпункту 3 пункту 2 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону були викладені в новій редакції, що передбачала суттєве корегування юрисдикції ВАКС.

Ми не будемо дослівно цитувати нову редакцію вказаних пунктів, оскільки у цьому немає необхідності, а лише наведемо деякі витяги з них. Передусім було внесено зміни до такого поняття, як «суд апеляційної інстанції», що було закріплене в КПК. Зокрема, встановлено, що Апеляційна палата ВАКС виступатиме судом апеляційної інстанції стосовно судових рішень ВАКС, ухвалених як судом першої інстанції, а також стосовно судових рішень інших судів першої інстанції, ухвалених до початку роботи ВАКС у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності ВАКС. Також було закріплено положення, згідно з яким кримінальні провадження щодо злочинів, віднесених до підсудності ВАКС, судовий розгляд у судах першої та апеляційної інстанцій яких не закінчено до дня початку роботи ВАКС, мають бути передані до ВАКС. Оскарження судових рішень, ухвалених до дня початку роботи ВАКС, у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності ВАКС, відтепер теж мало здійснюватись за правилами підсудності, передбаченими КПК [5].

Однак вимушені констатувати, що й на цьому етапі процес уточнення юрисдикції ВАКС не завершився. Безпосередньо перед офіційним початком роботи ВАКС, який був запланований на 5.09.2019 р., і експерти, і представники самого Суду заговорили про можливе блокування його роботи у зв'язку з надмірним перевантаженням справами. Така ситуація виникла через недосконалість передбаченого Законом порядку передачі до ВАКС підсудних йому проваджень, що пере-

бували на розгляді в інших судах. Як заявили в АП, станом на 5.09.2019 р. (початок роботи суду) лише 5% справ, які має отримати ВАКС, розслідувалися НАБУ та належать до категорії справ високопосадової корупції (169 із 3 592 кримінальних проваджень). А якщо врахувати той факт, що чисельність суддів ВАКС становить 38 осіб, з яких 12 – судді Апеляційної палати (а за законом такі провадження мають розглядатись колегіями у складі трьох суддів, а в апеляційній інстанції – у складі п'яти суддів), то відразу ж після початку роботи ВАКС неодмінно виникне ситуація з надмірним навантаженням на суддів і, як наслідок, затягування строків розгляду справ [5].

З метою виправлення такої ситуації 29.08.2019 р. Президент України вніс до ВРУ Законопроект № 1025, основним призначенням якого є «забезпечення повного, ефективного, своєчасного судового розгляду кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів у розумні строки, а також запровадження чітких правил черговості передачі Суду підсудних йому справ відповідно до принципу правової визначеності» [5]. Однак парламентарі так і не змогли ухвалити Законопроект у потрібні строки (тобто до початку роботи ВАКС). Зробити це вдалось лише 18.09.2019 р. [6].

Аналізованим Законом було внесено зміни: по-перше, до п. 20-2 розділу XI «Перехідні положення» КПК України; по-друге, до підпункту «х» підпункту 3 п. 2 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про ВАКС». Якщо говорити коротко, то Закон уточнив підсудність ВАКС як суду першої, апеляційної інстанцій та слідчих суддів ВАКС. Зокрема, обмежив її рамками кримінальних проваджень, які віднесені до підвідомчості ВАКС, і відомості за якими про кримінальне правопорушення внесені до ЄРДР: а) з дня набрання чинності цим Законом; б) до дня набрання чинності цим Законом, якщо досудове розслідування здійснюється або здійснювалося НАБУ та закінчено прокурорами САП [6]. Саме завдяки таким, на перший погляд, технічним правкам вдалося забезпечити нормальне функціонування ВАКС на початковому етапі його діяльності, а також мінімізувати ризики надмірного навантаження на суддів.

Трохи більше ніж через місяць відбулося ще одне коригування юрисдикції ВАКС. Цього разу така необхідність виникла у зв'язку і запровадженням інституту визнання необґрунтованими активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та стягнення таких активів у дохід держави. Серед іншого, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», який був прийнятий 31.10.2019 р. [7], передбачав розширення завдань і повноважень ВАКС. Зокрема, перелік завдань Суду був доповнений таким завданням, як «вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства» (ч. 1 ст. 3 Закону), а перелік повноважень – такими повноваженнями, як «здійснення правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави в порядку цивільного судочинства» (абз. 2 ч. 1 ст. 4 Закону) та «аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики у кримінальних та інших провадженнях, віднесених до його підсудності» (абз. 3 ч. 1 ст. 4 Закону) [7]. На перший погляд, розгляд справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави суттєво відрізняється від розгляду кримінальних проваджень, якими до цього часу обмежувалась юрисдикція ВАКС. Однак ми цілком підтримуємо таке рішення і вважаємо його однією з основних гарантій об'єктивного і неупередженого розгляду цієї категорії справ.

То які саме кримінальні корупційні провадження підсудні ВАКС? Як нам вдалося з'ясувати, ВАКС підсудні не всі, а лише деякі категорії корупційних кримінальних правопорушень, коло яких чітко визначене Законом. У цьому разі йдеться про ст. 33-1 КПК України, якою Кодекс було доповнено відповідно до пп. «г», п. 3 ч. 2 Розділу Розділ VI (Прикінцеві та перехідні положення) Закону України «Про ВАКС» [3]. Дослівний аналіз змісту вказаної статті дозволяє зробити висновок, що предметна підсудність ВАКС загалом збігається із підслідністю НАБУ. Однак з цього правила все ж таки є окремі винятки.

Так, згідно зі ст. 33-1 КПК України ВАКС підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, зазначених у примітці ст. 45 ККУ (зокрема, це ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 ККУ, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 ККУ [8]), ст.ст. 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 ККУ, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених п.п. 1-3 ч. 5 ст. 216 КПК України [9].

Що стосується НАБУ, то згідно з абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України його детективи здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 191, 206-2, 209,

210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-2, 366-3, 368, 368-5, 369, 369-2, 410 ККУ, за наявності все тих же умов, які зазначені п.п. 1-3 ч. 5 ст. 216 КПК України [9]. Сутність і зміст таких додаткових умов ми проаналізуємо трохи нижче, а наразі звернемо увагу на невідповідність підсудності ВАКС і підслідності НАБУ, яка стає очевидною при елементарному порівнянні наведених вище переліків статей ККУ.

Зокрема, як нами було встановлено, всі кримінальні провадження, досудове розслідування по яких здійснюють детективи НАБУ, підсудні ВАКС, однак не у всіх кримінальних провадженнях, які підсудні ВАКС, досудове розслідування здійснюють детективи НАБУ. Іншими словами, компетенція ВАКС є значно ширшою, аніж компетенція НАБУ. Так, наприклад, ВАКС підсудні кримінальні провадження стосовно кримінальних правопорушень, які передбачені ст.ст. 262, 308, 312, 313, 320, 357, 364-1, 365-2, 368-2, 368-3, 368-4 ККУ, однак здійснення досудового розслідування по цим статтям віднесено до компетенції не НАБУ, а інших правоохоронних органів. На жаль, ми не можемо дати обґрунтованої відповіді на запитання про доцільність розгляду кримінальних проваджень за цими статтями саме в спеціалізованому антикорупційному суді, оскільки його розгляд виходить за рамки предмета цієї статті і вимагає поглибленого аналізу норм кримінального і кримінального процесуального законодавства.

Наступне питання, яке потребує розгляду в рамках аналізу юрисдикції ВАКС, стосується характеристики особливих умов, наявність яких є обов'язковою вимогою під час віднесення кримінальних проваджень до підсудності ВАКС. Як ми уже зазначали вище, такі умови визначені в п.п. 1-3 ч. 5 ст. 216 КПК України і за своєю сутністю і змістом можуть бути диференційовані на три групи:

Умови, що характеризують особливості правового статусу суб'єкта злочину. Згідно з п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України кримінальне провадження підсудне ВАКС за умови, що кримінальне правопорушення вчинене: 1) Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабміну, першим заступником та заступником міністра, іншими керівниками і посадовими особами органів державної влади, членами контрольно-наглядових органів, представниками, радниками або помічниками вищих посадових осіб держави, вичерпний перелік яких закріплений в абз. 1 п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України; 2) державним службовцем, посада якого належить до категорії «А»; 3) депутатом ВР АРК, депутатом обласної ради, міської ради міста Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад; 4) суддею (крім суддів ВАКС), суддею КСУ, присяжним (під час виконання ним обов'язків у суді), Головою, заступником Голови, членом, інспектором ВРП, Головою, заступником Голови, членом, інспектором ВККСУ; 5) прокурорами органів прокуратури, зазначеними у п.п. 1-4, 5-11 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про прокуратуру»; 6) особою вищого начальницького складу ДКВС, органів та підрозділів цивільного захисту, вищого складу НПУ, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника митної служби III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової служби III рангу і вище; 7) військовослужбовцем вищого офіцерського складу ЗСУ, СБУ, ДПС України, ДССТ, НГУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; 8) керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50% [9].

Умови, що характеризують особливості предмета злочину. Згідно з п. 2 ч. 5 ст. 216 КПК, кримінальне провадження підсудне ВАКС за умови, що розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди в 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення кримінального правопорушення (якщо кримінальне правопорушення вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50%) [9].

Умови, що характеризують особливості потерпілого від злочину. Згідно з п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України, кримінальне провадження підсудне ВАКС за умови, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 ККУ, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 ККУ (зокрема, це посадові особи іноземних держав, іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій, а також члени міжнарод-

них парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [8]), або у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України (перелік таких осіб подано вище) [9].

Проаналізувавши предметну підсудність ВАКС, ми можемо зробити наступний узагальнюючий висновок: **попри численні корегування компетенції ВАКС на стадії законопроектної роботи, а також після ухвалення Закону України «Про ВАКС», законодавцю так і не вдалося виконати одну із головних вимог міжнародних партнерів, які наполягали на обов'язковій узгодженості компетенції ВАКС та НАБУ.**

Водночас варто зауважити, що неузгодженість підсудності ВАКС із підслідністю НАБУ – це не єдина законодавча суперечність, довкола якої наразі точаться наукові дискусії та проходять політичні дебати. Так, деякі народні депутати України піддають сумніву конституційність самого факту віднесення до компетенції ВАКС питання розгляду і вирішення справ про вчинення кримінальних корупційних правопорушень. З цією метою вони звернулись до КСУ із відповідним конституційним поданням про визнання таким, що не відповідає Конституції України, Закону України «Про ВАКС» [10]. Нижче пропонуємо більш детально проаналізувати лише ті положення конституційного подання, які безпосередньо торкаються адміністративно-правового регулювання компетенції ВАКС.

По-перше, автори конституційного подання наголошують, що ВАКС «утворено виключно для розгляду виділених із загального масиву певних категорій кримінальних проваджень, що є однією з ознак статусу особливого суду» [10].

Однак ми не можемо погодитись із таким аргументом і вважаємо, що виокремлення із загального масиву окремої групи кримінальних проваджень і віднесення їх до підсудності спеціалізованого суду – це якраз і є проявом реалізації конституційно закріпленого принципу судової спеціалізації. Такий висновок випливає з аналізу Рішення КСУ від 9.09.2010 р. № 19-рп/2010, в абз. 4, 6, 7 п. 3.2. мотивувальної частини якого зазначається, що «головними критеріями судової спеціалізації визнається предмет спірних правовідносин і властива для його розгляду процедура»; «процесуальними кодексами України встановлено неоднакову процедуру судового провадження щодо різних правовідносин»; «системний аналіз норм Конституції та законів України дає підстави стверджувати, що розмежування юрисдикційних повноважень між загальними і спеціалізованими судами підпорядковано гарантіям права кожної людини на ефективний судовий захист»; «додержання конституційного принципу спеціалізації при прийнятті законів щодо організації і діяльності судів України є конституційним обов'язком законодавця» [11].

Навіть більше, як відомо, ВАКС – це не єдиний суд, якому підсудні «окремі категорії» проваджень. Так, наприклад, ще один спеціалізований суд – Вищий суд з питань інтелектуальної власності, розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, коло яких окреслено в ч. 2 ст. 20 ГПК України. Загальні суди теж розглядають не всі, а лише незначну частину справ про адміністративні правопорушення, перелік яких закріплено в ст. 221 КУпАП.

По-друге, навівши перелік статей ККУ, кримінальні провадження щодо яких віднесено до підсудності ВАКС, автори конституційного подання наголошують на відсутності чіткості «у визначенні та розмежуванні підсудності кримінальних проваджень ВАКС та іншими судам в системі судоустрою України», а також на тому, що ВАКС створено «для розгляду обмеженої кількості кримінальних проваджень, абстрактно визначеного кола кримінальних правопорушень», «для розгляду кримінальних проваджень щодо штучно виділеного із загального масиву переліку складів кримінальних правопорушень» [10].

Такий аргумент теж не може бути підтриманий. Як ми уже зазначали вище, чинне законодавство досить «чітко визначає та розмежує» підсудність кримінальних проваджень ВАКС та іншими судам. І саме з цією метою КПК України було доповнено окремою статтею – ст. 33-1, що не лише максимально деталізує предметну підсудність ВАКС, але й містить однозначне правило розмежування підсудності між ВАКС та судами інших юрисдикцій [9]. І хоча ВАКС дійсно розглядає «обмежену кількість кримінальних проваджень», однак це не «штучно виділений із загального масиву перелік» і не «абстрактно визначене коло» складів кримінальних правопорушень. У своїй сукупності всі вони складають єдину систему, цементуючою ознакою якої є спрямованість на протидію корупції.

Схожу точку зору висловлюють також міжнародні експерти та вітчизняні науковці. Так, наприклад, С. Курінний вважає наведені в конституційному поданні аргументи «маніпулятивними» й такими, що «не відповідають дійсності». На його думку, конституційний принцип судової спеціалізації створений для того, щоб «із загального масиву справ виділити ті справи, які за своїм

предметним або суб'єктивним складом суттєво відрізняються за складністю та/або важливістю суспільних правовідносин від інших справ в рамках юрисдикції» [1].

Цікавим для наукового аналізу є також висновок експертів проєктів міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO). На нашу думку, вони цілком слушно відмічають, що «КСУ покликаний оцінити відповідність Закону «Про ВАКС» Конституції України, а не з'ясувати, чому законодавець, ухвалюючи процесуальні закони, визначив ту чи іншу предметну підслідність органів досудового розслідування чи предметну підсудність будь-яких судів» [12]. І дійсно, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції України до повноважень КСУ належить «вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів ВРУ» [13], а не оцінка їх доцільності. Також міжнародні експерти наголошують, що «виділення з переліку кримінальних правопорушень тих, що є виключним предметом розгляду ВАКС, є наслідком не штучного вибору, а результатом природнього процесу становлення України як демократичної держави». На їх думку, і з цим варто погодитись, «виділення антикорупційної юрисдикції в Україні – закономірне, зумовлене реаліями суспільного розвитку країни та виважене рішення, покликане утверджувати дієву демократію» [12].

По-третє, автори конституційного подання наголошують, що «ВАКС створений для вирішення справ щодо окремих категорій осіб, тобто щодо окремих суб'єктів (певної групи посадовців), що ще раз підтверджує його особливий статус» [10]. Відразу ж зауважимо, що окрім переліку вказаних суб'єктів, який наразі закріплений в п. 1 ч. 5 ст. 126 КПК України [9], в конституційному поданні не наводиться жодних інших аргументів на підтвердження висунутої тези, що значно послаблює його аргументацію. Навіть більше, згадуючи про суб'єктів злочину, автори конституційного подання чомусь уникають згадки про «особливий предмет злочину», а також про «спеціальні ознаки потерпілого від злочину», що також мають значення для визначення предметної підсудності ВАКС.

На наш погляд, наявність обмежень підсудності ВАКС за ознакою суб'єкта злочину, предмета злочину чи потерпілого від злочину ще не робить його «особливим» судом. Як нами було встановлено, такі обмеження наразі визначено й щодо інших судових юрисдикцій. Так, наприклад, згідно з ч. 1 ст. 221 КУпАП, судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, віднесені до їх підвідомчості, а також справи, які підвідомчі іншим суб'єктам, у разі вчинення правопорушення «особами віком від 16 до 18 років».

Ще одним аргументом, який може свідчити про маніпулятивний характер зауважень, викладених у конституційному поданні, є запровадження та успішне функціонування в Україні спеціалізованих адміністративних судів. Виокремлення таких судів у самостійну судову вертикаль відбувалось саме за суб'єктивним критерієм, оскільки основним завданням таких судів є вирішення «публічно-правових спорів», тобто спорів, у яких «хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції...», або «хоча б одна сторона надає адміністративні послуги...», або «хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму...» (п. 2 ч. 1 ст. 4 КАСУ). На думку С. Курінного, «така система побудована з однією метою – для найбільш ефективного розгляду справ виокремити категорію спорів з конкретним суб'єктом» [1].

Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що вік, приналежність до громадянства, займана посада, здійснення господарської діяльності – це далеко не повний перелік ознак суб'єкта протиправного діяння, що можуть впливати на визначення підсудності відповідного кримінального провадження. При цьому, як справедливо відмічають міжнародні експерти, «визначення окремих категорій суб'єктів судових проваджень вказує не на «особливість» суду, а лише на його спеціалізований статус» [12]. Відтак встановлення обмежень підсудності ВАКС за ознакою суб'єкта злочину, предмета злочину чи потерпілого від злочину є ознакою спеціалізації такого суду, відповідає конституційній моделі судоустрою в Україні і спрямоване на забезпечення максимально кваліфікованого розгляду деяких категорій справ.

Висновки. Вище ми проаналізували особливості адміністративно-правового регулювання компетенції ВАКС і з'ясували, що, попри наявні законодавчі недоліки, прогалини та суперечності, віднесення до повноважень ВАКС здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях щодо окремих категорій корупційних кримінальних правопорушень слід розглядати як важливий та необхідний крок у напрямку посилення боротьби з корупцією. Навіть більше, така вузькоспеціалізована спрямованість діяльності ВАКС покликана забезпечити максимально кваліфікований розгляд таких кримінальних проваджень, що є важливим складником гарантії реалізації конституційного права кожної людини на ефективний судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Курінний С. Про конституційність Вищого антикорупційного суду – аналіз подання в КСУ. URL: <https://ti-ukraine.org/news/pro-konstytutsijnist-vyshhogo-antikoruptsijnogo-sudu-analiz-podannya-v-ksu/>.
2. З правом вето. Як МВФ виграв боротьбу за Антикорупційний суд. URL: <https://www.dopo.ua/ukr/politics/z-pravom-veto-yak-mvf-vigrav-borotbu-za-antikoruptsiyniy-sud-20180607786646>.
3. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7.06.2001 р. (в редакції від 28.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n706>).
4. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»: Закон України від 12.07.2018 р. № 2509-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 35. Ст. 267.
5. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення зміни до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (щодо початку роботи суду) № 1025 від 29.08.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1025&skl=10.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо початку роботи Вищого антикорупційного суду: Закон України від 18.09.2019 р. № 100-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 40. Ст. 218.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. № 263-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 2. Ст. 5.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (в редакції від 30.12.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20201230>.
9. Кримінальний процесуальний кодексу України від 13.04.12. (в редакції від 31.12.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20201231>.
10. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10#Text>.
12. Спільний висновок, розроблений проектами міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO) в межах загальної підтримки антикорупційної та судової реформ в Україні. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf.
13. Конституція України від 28.06.1996 р. (в редакції від 03.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>).